

بررسی تأثیرات جهاد چهل روزه زینب (علیهاالسلام) در تمدن سازی

مریم رضایی^۱

اکرم خلیلی نوش آبادی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۳۰، صفحه ۱۳ تا ۳۱ (مقاله پژوهشی)

چکیده

جریان عاشورا و متعاقب آن، گردهمایی اربعین از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین رخداد‌های تاریخ اسلام و تاریخ شیعه است، به گونه‌ای که تمدن اسلامی که عن‌قریب به قدرتمندترین حریف تمدن غربی بدل خواهد شد، متأثر از این دو واقعه بوده و بلکه ریشه‌های عمیقی در تاریخ این تحولات اسلامی و شیعی دارد. در این پژوهش به جهاد تبیینی چهل‌روزه خانواده اباعبدالله (ع) خاصه حضرت زینب (س) پس از واقعه کربلا، خواهیم پرداخت که جریانی معنادار را در تاریخ بشریت رقم زده است. زینب (س) در این جهاد چهل روزه رسالت تبیینی و روایتگری خویش را در نهایت کمال انجام داد و سبب شد برای همه مردم آن عصر و پس از آن تا به امروز، اربعین تجلی‌گر پیروزی حقیقی خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام بر ظلم و استکبار تلقی شود. زینب با مجاهدت خود ماهیت تاریخ را که همانا ابتلاء برای یاوران حق است تبیین کرد و با طرح مسئله ولایت اهل‌بیت علیهم السلام، ایشان را به جهانیان معرفی نمود. مطالعه پیش‌رو به شیوه کتابخانه‌ای به جمع‌آوری داده‌های مرتبط با موضوع حاضر پرداخته است. توصیف و تحلیل داده‌ها نتیجه می‌دهد که عظمت تمدن اسلامی مرهون کنشگری زینب (س) و جهاد چهل روزه‌ی او پس از واقعه کربلاست.

کلیدواژه‌ها: اربعین، تمدن اسلامی، تمدن سازی، زینب (س)، عاشورا، گردهمایی اربعین.

۱. عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران:

m50_rezaee@yahoo.com

۲. عضو مرکز مطالعات زبان و عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی،

تهران، ایران (نویسنده مسئول): khaliakram@gmail.com

درآمد

مفهوم اربعین دلالت بر معانی ژرفی در تاریخ تشیع دارد. حادثه روز عاشورا اگر چه بنا به محاسبات ماده‌گرایان و دنیامداران شکست ظاهری قیام اباعبدالله (ع) را در پی داشت، اما در حقیقت این نهضت چهل روز زمان نیاز داشت تا به مدد راهبری زینب کبری سلام الله علیها به بالندگی و کمال خود برسد و سرانجام در روز چهلم مهلک‌ترین ضربه خود را بر پیکر نحیف و رنجور سپاه سیاهی و ظلم و بی‌عدالتی که یزید بن معاویه پرچمدار آن بود وارد سازد. زینب (س) که او را ام المصائب و ام العزائم خوانند با نقش آفرینی در جایگاه یک بانوی موقعیت شناس و مدیر، شمشیری بود که پس از واقعه کربلا از غلاف بیرون زد و نشان داد که نهضت برادر گرامی- اش؛ حضرت سیدالشهدا (ع) نه تنها با شهادت او و یارانش از جنبش نایستاده‌است، بلکه جان تازه- ای یافته و با تأثیرگذاری بیشتری به حرکت خود ادامه می‌دهد. اربعین سال ۶۱ هجری و بعد از آن تا امروز نشان می‌دهد محاسبات همه دنیادوستان در تعیین پیروز میدان کارزار کربلا به خطا رفته‌است و هزار و اندی سال است که اربعین حسینی، شکوه و عظمت پیروزی همیشگی حق را بر مناره‌های کفر و ظلم فریاد می‌زند و به نمادی از فریاد مظلومان و آمادگی و بسیج مردمی برای مبارزه با ظلم و بیعدالتی در هر نقطه از جهان تبدیل شده‌است.

همانگونه که در تعریف تمدن اسلامی خواهیم گفت، به عقیده سیاستمداران غربی قرن حاضر قرن رویارویی تمدن اسلامی با تمدن غربی است. شاخصه اصلی تمدن اسلامی، دین مبین اسلام و باورهای اصیل اسلامی است و به نظر میرسد یکی از ارکان تمدن اسلامی که سبب برتری و برجستگی آن در قرن حاضر شده‌است عنصر شیعی اربعین با همه ابهت آن است که هر ساله بر اهمیت آن در میان ملل مسلمان افزوده می‌شود و آن را به یک جریان تبدیل کرده و بیداری ملت‌ها را در پی دارد و همین امر ضرورت پژوهش و بررسی نقش اربعین در تمدن سازی را توجیه می‌کند. این جستار به شیوه کتابخانه‌ای به جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازد و سپس با توصیف و تحلیل داده‌ها تأثیراتی که اربعین در تمدن سازی نوین دارد را نتیجه می‌گیرد. در آغاز این بحث ضروری است مبادی تصویری آن را تبیین کنیم.

۱. طرح مسأله

یکی از بانوان تأثیر گذار در فرهنگ شیعه، که نام او با گذر از جغرافیای کربلا و روز عاشورا پرتکرار شده و دیگر منحصر به مکتب تشیع نیست، حضرت زینب کبری سلام الله علیها است. به گزارش تاریخ، این بانوی والامقام، با نقش تبیین‌گرایانه خود، اتفاقات و حوادث مهمی را پس از

عاشورای سال ۶۱ هجری، رقم زده است. این اتفاقات که در پی سخنرانیهای طوفانی و شجاعانه و عزتمندانه این بانوی بزرگ در کاخ ظلم و ستم حاکمان وقت رخ داد، دو جنبه دارد؛ نخست تأثیرات حاصل از آن که محدود به همان برهه تاریخی بود و افکار عمومی آن عصر را بیدار نمود و مردم را با حقیقت حادثه کربلا، انگیزه‌ها، اهداف و چهره‌های واقعی افراد مؤثر در این واقعه از هر دو طرف آشنا کرد و دوم جنبه بسیار مهم‌تر آن؛ یعنی اثرات این اقدام، در بستر تاریخ پس از آن، تا امروز و آینده است. در این مقاله تلاش می‌کنیم به این جنبه پردازیم و تأثیرات جهاد چهل روزه این بانوی مجاهد از روز عاشورا تا اربعین را در تاریخ پس از خود بررسی کنیم و این امر گویای مسأله اصلی این پژوهش است. از سوی دیگر تلاش می‌کنیم به رابطه مجاهدتهای چهل روزه این بانو و تمدن سازی در آینده جهان پردازیم. آیا می‌توان ادعا کرد که حضرت زینب عنصری مهم در شکل گیری آینده تمدن اسلامی و تغییرات و تحولات فکری و ارزشی جهان امروز و آینده است؟ در دهه‌های اخیر پاسداشت روز اربعین که یکی از شعائر مهم شیعی است، در میان امت اسلام اهمیت خاصی یافته و حتی غیر مسلمانان را نیز مشتاق شرکت در این گردهمایی و از آن مهم‌تر مشتاق شنیدن و فهم حقیقت کربلا و عاشورا و همه عناصر آن نموده‌است. خطبه‌ها و افشاگریهای زینب سلام الله علیها چه نقشی در این تحولات دارد؟ ما در ادامه سعی داریم با یافتن پاسخ این پرسشها و بررسی اقدامات این بانو، تأثیرات وی در ساخت تمدن آینده اسلامی را تبیین کنیم.

۲. مبادی تصویری بحث

در این قسمت به مفاهیم بنیادین این پژوهش میپردازیم. مفاهیم همچون، اربعین، تمدن، تمدن

اسلامی

۱-۲. مفهوم اربعین

در دین اسلام و خصوصا مذهب تشیع که فقه و مناسک دینی و عبادی جایگاه خاصی دارد، اعداد از اعتبار و اهمیت بسیار چشمگیری برخوردارند. اعدادی مثل هفت، چهل، صد، صد و ده، صد و سیزده و ... که هر یک جدا از تلمیح و اشارات معنوی که در باطن خود دارند، در نمازها، عبادات، تسبیحات و مناسک دینی به شدت مورد اهتمام متدینان؛ خاصه شیعیان قرار دارند (ر.ک.

رضایی ادریانی، بی تا: ۱۲)

در میان این اعداد عدد چهل نیز در فرهنگ اسلامی و شیعی مفهوم، اعتبار و کارآیی خاص و مقدسی دارد. مهمترین کاربرد این عدد که آن را ویژه می‌سازد، اربعین سرور شهیدان عالم، ابا عبدالله الحسین (ع) است. عدد چهل یا اربعین با معدودهای خاص همچون چهل سال، چهل روز، چهل

مؤمن، چهل همسایه، و به عنوان شرط دستیابی به کمال، رسیدن به پیامبری، لازمه جاری شدن حکمت در قلب، لازمه کمال دعا، به سر آمدن انتظار، تصفیه قلب، استجاب دعا و از این قبیل استعمال می‌شود (حسینی طهرانی، ۱۴۲۶ق.، ص ۲۹-۳۹) در مناسک دینی و عبادی تکرار چهل باره یک فعل یا ذکر به معنای کمال آن فعل و مترتب شدن آثار معنوی بسیار بر آن فعل و فاعل انجام آن است. مثل قرائت چهل باره از سور مختلف قرآن در ایام خاص، تکرار چهل باره برخی از ادعیه و اذکار (ر.ک. شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان).

اما یکی از ویژه‌ترین استعمالات اربعین ناظر به چهلمین روز از شهادت امام حسین (ع) و یارانش در کربلاست و به اندازه‌ای ویژه است که گویی واژه «اربعین» به عنوان یک اصطلاح در انحصار همین روز درآمده است (اسلامی فرد، زهرا، ۱۳۸۹: ۳۵۷-۵۲۰) و استعمال مطلق واژه «اربعین» معنایی جز این روز را به اذهان متبادر نمی‌کند. به تعبیر امام صادق اربعین نه تنها روز کمال حزن و گریه خاندان رسالت و امامت و همه زمینیان و ملکوتیان است بلکه، عالم تکوین نیز در روز اربعین در کمال حزن و غم به سر می‌برد. «یا زُرَّارَةُ! إِنَّ السَّمَاءَ بَكَتْ عَلَى الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامِ أَرْبَعِينَ صَبَاحاً بِالْدَمِّ وَإِنَّ الْأَرْضَ بَكَتْ أَرْبَعِينَ صَبَاحاً بِالسَّوَاءِ وَإِنَّ الشَّمْسَ بَكَتْ أَرْبَعِينَ صَبَاحاً بِالْكَسُوفِ وَالْحَمْرَةَ ... وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ بَكَتْ أَرْبَعِينَ صَبَاحاً عَلَى الْحُسَيْنِ (ع)»؛ ای زراره، آسمان چهل روز بر حسین (ع) خون گریه کرد و زمین با تیره و تار شدن خود چهل روز برای عزای آن حضرت گریست. خورشید با کسوف و سرخی خود چهل روز گریست ... و ملائکه الهی برای آن حضرت چهل روز گریستند (مستدرک الوسائل، ج ۱۰: ۳۱۳).

۲-۲. مفهوم تمدن

تمدن در لغت به معنای مختلفی آمده است این واژه گاهی به معنای «ال عمران» و «الحضارة» است که دلالت بر مدنیت و شهر نشینی دارد (العبد، ۲۰۰۹م.، ج ۱/ ۱۳۶) و گاهی مفهومی خلاف بربریت و به معنای دارای تربیت بودن و در مرحله کامل تربیت اجتماعی قرار داشتن معنا شده است (پهلوان، ۱۳۸۸: ۳۷۵). در اصطلاح نیز تعاریف متعددی از آن قابل احصا است. از نظر علامه جعفری تمدن یعنی تشکل هماهنگ انسان‌ها در حیات معقول به همراه روابط عادلانه و اشتراک همه افراد و گروه‌ها در پیشبرد اهداف مادی و معنوی انسان‌ها در همه ابعاد مثبت (جعفری، ۱۳۶۲: ج ۵/ ۱۶۱) برخی نیز تمدن در معنای کلی را به مجموعه ساخته‌ها و اندوخته‌های معنوی جامعه انسانی اطلاق می‌کنند (شریعتی، ۱۳۶۱-۱۳۶۲: ج ۱۱/ ۴-۵).

۲-۳. مفهوم تمدن اسلامی

ساموئل هانتینگتون سیاست شناس آمریکایی و استاد علوم سیاسی دانشگاه هاروارد، در مقاله خود با عنوان « برخورد تمدنها » به هفت یا هشت تمدن اشاره می‌کند که عبارتند از تمدن غربی، کنفوسیوسی، لاتین، هند، اسلاوی، ژاپنی، آمریکایی و تمدن اسلامی و در حاشیه آنها تمدن آفریقایی (ر.ک صالحی امیری، ۱۳۹۲: ۲۲۶-۲۳۰). از منظر وی دین عنصر اصلی تمدنهاست و مناسبات جدید حول این تمدن‌ها شکل خواهد گرفت. وی همچنین درباره خطر رویارویی و برخورد دو تمدن اسلام و غرب هشدار می‌دهد. این سخن از زبان یک سیاست شناس آمریکایی مهر تاییدی است بر پذیرش تفوق تمدنی به نام تمدن اسلامی.

یکی از شاخصه‌های هر تمدنی پیشرفت مادی و تکنولوژیک است که ره‌آورد آن آسایش و رفاه دنیایی است. در تعریف تمدن اسلامی باید گفت این تمدن ماهیتی متفاوت از تمدن بشری در طول تاریخ ندارد، آنچه ممیز تمدن اسلامی است، عنصر حاکمیت است که متعلق به جهان بینی و ایدئولوژی اسلام بوده و قانونگذار اصلی آن ذات خداوند است (ر.ک جوادی آملی، ۱۳۸۸: ج ۱۷/ ۸۸). در این تمدن همه اغراض و اهداف کنش‌گران در راستای رسیدن به سعادت دنیا و آخرت جهت‌گیری می‌شود و دنیای مادی بذاته ارزشمند نیست و نمی‌تواند مقصد و مقصود انسان واقع شود. امام خمینی رحمت الله علیه در تعریف تمدن اسلامی، اسلام را یک تمدن و بلکه در اعلا مرتبه تمدن می‌داند (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱/ ۳۰۱)؛ به تعبیر ایشان اسلام خود از پایه گذاران تمدن بزرگ در جهان بوده‌است و هرگز با تمدن مخالفی نداشته و ندارد. هر کشوری که به قوانین اسلام عمل نماید بدون شک از پیشرفته‌ترین کشورها خواهد شد (ر.ک. امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۵/ ۲۰۴). از نظر امام اختراعات و ابتکارات و صنایع پیشرفته یکی از شاخصه‌های تمدن اسلامی است و اساسا علم و صنعت مورد تأکید اسلام و قرآن مجید است (همان: ج ۲۱/ ۴۰۶)، آنچه تمدن اسلامی از آن برائت می‌جوید علم و صنعت و پیشرفت و تکنولوژی نیست، بلکه استفاده فسادانگیز از مظاهر تمدن است (همان: ج ۱/ ۳۰۰).

امام در جای دیگری از تمدن الهی و تمدن رسول الهی یاد می‌کند و درون‌مایه آن را عدالت اجتماعی می‌داند؛ تمدن الهی آن تمدنی است که بین اقشار بشر از سیاه و سفید تبعیضی قائل

نمی‌شود مگر به تقوا؛ «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (همان: ج ۶ / ۳۴۳) به باور امام خمینی پذیرفته نیست که اسلام با تمدن مخالف باشد در صورتی که در مقطعی توانست چندین قرن دنیا را زیر چتر فرهنگ و تمدن خود حفظ کند و ممالک اسلامی با عملی شدن بخشی از قوانین، بالاترین تمدن را به جهان نشان دادند (همان: ج ۱ / ۳۷۴).

۳. ویژگیهای عاشورایی زینب سلام علیها

زینب کبری (س) شخصیتی ذو وجوه است (ر.ک. نقدی، ۱۳۶۲: ۲۶). به تعبیر جامعتر او واجد همه خصوصیات یک انسان متعالی است و دوست و دشمن را به خشوع و تواضع وا می‌دارد. او چنان سعه و عظمتی پیدا می‌کند که حوادث بزرگ در مقابل او، حقیر و ناچیز می‌شود و این بُعد در زندگی بانوی کربلا از همه بارزتر و برجسته‌تر است (ر.ک. بیانات رهبری در دیدار اқشار مختلف مردم، ۱۳۸۴/۳/۲۵). او نواده نبوت، دختر، خواهر و عمه امامت است و در دامان علی بن ابیطالب (ع) و حضرت صدیقه طاهره (س) تربیت شده‌است و از ویژگیهای منحصر بفردی برخوردار است؛ ویژگیهایی چون علم و دانش، عبادت، عفت، شجاعت، فصاحت، بلاغت، صبر، عظمت، خردمندی و فضایل دیگری که بیان و بررسی همه آنها مجال دیگری را می‌طلبد (ر.ک. انصاریان، ۱۳۸۸: ۳۱-۹، رسولی، بی‌تا، ۲۷-۳۶) ما در این بخش به آن دسته از فضایل این بانو اشاره می‌کنیم که در توفیقات آن حضرت، در داستان اربعین بیشتر به چشم می‌آید.

۳-۱. صبر

زینب سلام الله علیها تجسم حقیقت صبر است؛ صبر در برابر شهادت جمع زیادی از عزیزان خود در نیمی از روز که در شرایطی سخت و جانکاه و با لب تشنه، توسط شقی‌ترین افرادی که منافقانه ادعای اسلام داشتند، به طرز فجیع به شهادت رسیدند. صبر در برابر اهانتها، تحقیرها و بی‌احترامی‌هایی که به خاندان حسین بن علی (ع) می‌شد، صبر در انجام مسئولیت سنگینی که نسبت به بازماندگان واقعه کربلا از ایتم و زنان سوگوار داشت و صبر در پرستاری از امام چهارم که در آن اوضاع، رنجور و بیمار بود (انصاریان، ۱۳۸۸: ۲۷). اینها تنها گوشه‌ای از موقعیت‌های صبر دختر علی علیه السلام است.

۲-۳. علم

زینب کبری(س) بانویی دانا و خبیر و دارای معرفتی والاست. آنچه عظمت زینب سلام الله علیها را بیشتر و بهتر متجلی می‌سازد این است که او نزد هیچ معلمی تعلیم ندیده بود، بلکه شاید بتوان گفت علم او حظ و بهره‌ای الهی بود که تربیت در خانه عصمت و طهارت برای او به ارمغان آورده بود. او مکتب نرفته و مدرسه ندیده بود، بلکه در دامان دو معصوم رشد یافته و بالنده شده بود؛ مؤید این سخن، فرمایش امام سجاد(ع) به عمه بزرگوار خویش است که فرمود: أَنْتِ بِحَمْدِ اللَّهِ عَالِمَةٌ غَيْرُ مُعَلَّمَةٍ، فَهَمَّةٌ غَيْرُ مُفَهَّمَةٍ (طبرسی، ۱۳۸۰، ج ۲: ۱۱۴).

۳-۳. فصاحت و بلاغت

فصاحت و بلاغت حضرت زینب (س) که تحسین کوفیان را برانگیخت، در دو خطبه آتشین این بانو در بازار کوفه و مجلس یزید و در مقابل ابن زیاد مشهور است. زینب (س) در شرایطی اینگونه سخن می‌گفت که داغی سوزناک بر دل داشت. مصیبتی که زینب (س) دیده بود به اضافه شرایط جسمانی نامساعد که معلول گرسنگی، تشنگی و بی‌خوابی بود و نگرانی روحی‌ای که بابت کودکان و زنان آسیب دیده از واقعه داشت، جسم و روان هر انسانی را رنجور و ضعیف می‌ساخت و کارکرد طبیعی آن را تحت تاثیر قرار می‌داد. اما زینب کبری(س) که علی الظاهر اسیر دست دشمن است، در این شرایط استوار و محکم و با هیمنه‌ای غیر قابل تصور، چنان شجاعانه، ژرف و محکم در جمع کوفیان و حکام جور سخن گفت و چنان کلامش تا اعماق جانها نشست که عقل، عاملی جز نیروی الهی و مدد غیبی را علت آن نمی‌داند. زینب (س) فصیح و بلیغ شرح و توصیف می‌کرد، پاسخ می‌داد، افشاگری می‌کرد و بر فرق رذالت و ظلم میکوفت و مردم حاضر در بازار، متحیر و انگشت به دهان، گوش می‌دادند و می‌گریستند، گویی تازه حسین و خاندان او را شناخته بودند(رسولی، بی‌تا: ۳۷-۳۸). اینگونه است که زینب (س) با سخنانش دلها و جانها و تاریخ را تکان داد.

۴-۳. خردمندی

زینب سلام الله علیها، از دانایی و خبرویت مثال زدنی برخوردار است(ر.ک. انصاریان، ۱۳۸۸: ۱۶-۲۶). او این ویژگی را حتی در بحرانی‌ترین شرایط روحی و روانی که ممکن است انسان عادی را از پای درآورد، همچنان با قدرت حفظ می‌کند و از آن بهره می‌برد. او مدیر، مدبر، آگاه به زمان و

کاردان است. در کاخ یزید مقتدرانه اوضاع را در دست می‌گیرد و مقهور قدرت پوشالی حکام مغرور و متکبر شام نمی‌گردد، بلکه با روحیه‌ای شجاعانه و علی‌وار، خردمندانه ایستادگی می‌کند. او در دوران اسارت بازماندگان بزرگوار بنی‌هاشم با شجاعت مدیریت کاروان را در مقابل هجمه سنگین نگاههای تحقیرآمیز کوفیان بر عهده می‌گیرد و در مقابل حاکمان ظلم چنان با عظمت و نستوه رفتار می‌کند که کاخ ستم را به لرزه در می‌آورد و می‌فرماید «كِدَ كَيْدَكَ وَ اَسَعَ سَعِيكَ... فَوَاللّٰهِ لَا تَمَحُو ذِكْرَنَا» (مجلسی، ۱۴۰۳-۱۴۱۳: ج ۴۵/۱۱۳)؛ «هرکاری می‌توانی انجام بده، والله نخواهی توانست یاد ما را از آفاق ذهن مردم دور کنی». این حرکت زینب (س) حاکی از تدبیر و خردمندی اوست که در مقابل ابن زیاد این گونه سخن می‌گوید. زینب کبری (س) تدبیر را به کمال رساند، به گونه‌ای که در همان شرایط به ظاهر مضطرب، ملاطفت و آرامش مادرانه خود را مقابل کودکان رنج‌دیده و گریان و همین‌طور در برابر امام زین العابدین که بیماری بر جان او مستولی بود حفظ می‌کرد و به ایشان تسلا می‌داد. زینب (س) به تنهایی کشتی آرامشی بود مقابل طوفان هجمه طاغوتیان. هم دفع خطر بیرونی میکرد و هم اوضاع داخلی را تحت کنترل و آرامش داشت.

۳-۵. خلوص

زینب سلام الله علیها در سخت‌ترین مقاطع زندگی، خود را در محضر حق متعال می‌بنید و در هر رویدادی جلوه الهی را مشاهده می‌کند. او سوگوار از دست دادن خاص‌ترین بندگان خداوند است که تجلی‌گر صفات الهی‌اند، و پیوند عمیق و عاطفی شدیدی بین او و آنها برقرار است. او دلخراش‌ترین صحنه‌های ظلم و تجاوزگری علیه عزیزترین کسان خود را از نزدیک مشاهده کرده‌است، باین حال برای حفظ و تداوم امامت، دل‌بندان خویش را تا قربانگاه بدرقه می‌کند و بعد از شهادت آنها نیز با تهاجم وسیع دشمن به حرم آل الله و اسارت و هتک حرمت آنها رویرو می‌شود، با همه این احوالات در آن عرصه غلبه جنون و وحشی‌گری کوفیان، فقط زیبایی صحنه‌های جانبازی و ایثار بهترین بندگان خدا را می‌بیند و در کاخ اشقیاء ندای «ما رأیت الا جمیلاً» سر می‌دهد (مجلسی، ۱۴۰۳-۱۴۱۳: ج ۴۵/۱۱۶). این بیش زینبی او را از همه بانوان نام‌دار تاریخ والاتر قرار می‌دهد؛ حتی از آسیه همسر فرعون، که در برابر رنج و شکنجه فرعون دعا کرد: «رَبِّ اٰبِنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِيْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِيْنَ» (تحریم/۱۱)؛ پروردگارا، پیش خود در بهشت خانه‌ای برایم بساز، و مرا از فرعون و کردارش نجات ده، و مرا از دست مردم

ستمگر برهان. اما زینب (س) روز عاشورا، در میانه قربانگاه عاشقان می فرماید: «الهی تَقَبَّلْ مِنَّا هَذَا الْقُرْبَانَ (مقرم، ۱۴۲۶: ۳۲۲)؛ یعنی خدایا از ما این قربانی را بپذیر (ر.ک. آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار فرمانده و پرسنل نیروی هوایی ارتش - ۱۹/۱۱/۱۳۸۸).

۴. بررسی مجاهدتهای زینب(س) در راستای تمدن سازی

در این قسمت اقدامات بانوی کربلا را در راستای تمدن سازی بررسی خواهیم کرد.

۴-۱. نبرد در عاشورا، پیروزی در اربعین

حادثه خونبار کربلا در ظاهر با شکست نیروهای حق در عصر روز دهم به پایان رسید، اما این برهه از زمان برای قضاوت میان پیروزی و شکست، خیلی زود بود. چهل روز طول کشید تا نتیجه قطعی این جدال نابرابر مشخص شود. آن چیزی که موجب شد این شکست نظامی ظاهری، تبدیل به یک پیروزی قطعی دائمی بشود، عبارت بود از منش زینب کبری(س) و نقشی که آن حضرت پس از شهادت آل الله در عصر عاشورا به عهده گرفت. او همچون مادر بزرگوارش بانویی حاضر در میدان بود نه در حاشیه. او در متن تاریخ و در متن حوادث مهم تاریخی قرار داشت. زینب کبری(س) با یک عظمت خیره‌کننده در عرصه تاریخ ظاهر شد و از لحظه شهادت امام حسین (ع)، بار امانت برادرش را بر دوش گرفت و شجاعانه و با کمال اقتدار؛ آنچنان که شایسته دختر امیرالمؤمنین است، در همان مسیر حسین بن علی(ع) برای مبارزه باظلم و احیای سنت جدش رسول خدا(ص) و امر به معروف و نهی از منکر حرکت کرد و کاری کرد که دشمنی که مخالفین خود را از سر تیغ گذرانده و مقدمات جشن پیروزی خود را در کاخهای مجلل مهیا کرده و و مغرورانه منتظر ورود کاروان اسرای آزاده کربلاست، در مقر قدرت خویش، ننگ و ذلت را با همه وجود احساس کند. حضرت زینب (س)، کسی است که اسلام را جاودانه و دین مردم را حفظ کرد. داستان حسین بن علی در کربلا و جهاد صبورانه، شجاعانه و الهی او، نجات‌بخش تنها یک ملت و حتی یک امت نبود؛ بلکه نجات‌بخش یک تاریخ بود. امام حسین (ع)، خواهرش زینب (س) و اصحاب و دوستانش، با این حرکت، تاریخ را نجات دادند و مسیر تمدن اسلامی را هموار کردند.

۴-۲. اقدامات سرنوشت ساز زینب (س) در راستای تمدن سازی

زینب سلام الله علیها چه در روز عاشورا و چه در ایام چهل روزه پس از شهادت شهدای کربلا و چه در سراسر عمر خویش برای تغییر اندیشه‌های غلط و خرافی مردم مسلمان، تلاش‌های مجاهدانه و ایثارگرانه‌ای نمود و آثار این تلاش‌ها در تاریخ پس از او تا به امروز ماندگار بوده و

تأثیرات شگرفی را در جریان فکری مردمی که خود را مسلمان می‌نامند سبب شده‌است. اگر زینب کبری علیها سلام فداکارانه به جهاد در راستای تبیین مبانی و اهداف حرکت حسین بن علی نمی‌پرداخت و در میدان مبارزه با دشمن اموی یکه تازی نمی‌نمود، با شیوه‌های تبلیغاتی سوئی که در بنی امیه ریشه‌دار است و همیشه به عنوان حربه‌ای برای قلع و قمع شیعیان استفاده می‌شده‌است، امروز مسلمانان به سختی می‌توانستند به حقانیت اصحاب امام حسین (ع)، افکار، اهداف و شهادت ایشان پی ببرند. این روشن‌گری فقط به افشای بطلان و فساد کوفیان و حقانیت حسینیان ختم نشده‌است، بلکه هدفی جهانی از آن در حال تحقق است. امروز اندیشه‌ها و اهداف جهاد امام حسین (ع) در اقصا نقاط جهان طنین افکن است و مؤمنان به قیام به حق حسین بن علی از نژاد و رنگ و ملیت و قومیت مختلف تحت لوای پرچم عاشورا در شرق و غرب عالم با شجاعت با استکبار یزیدیان دوران مدرنیته در نبردی نظامی و عقیدتی مقابله می‌کنند و در تلاشند به نظام جهان صورتی نوین ببخشند و تمدن اسلامی را بر مبانی صحیح استخراج شده از حرکت عاشورا بنا نهند. اینک اقدامات ایثارگرانه حضرت زینب (س) را مرور می‌کنیم.

۴-۲-۱. معرفت بخشی در باب جزئیات واقعه عاشورا

اولین اقدام زینب (س) در این مبارزه معرفت بخشی و تحلیل واقعه عاشورا برای مردم بود. عظمت حادثه کربلا و جهاد حسین بن علی و یاران و نزدیکانش و همچنین عظمت فاجعه‌ی کشته شدن فرزندان و نور دیدگان پیامبر (ص) نه برای سپاه یزید، نه مردم کوفه و نه هیچکس روشن نبود. جبهه‌ی دشمن که از حقیقت غافل و بیگانه بودند، مست غرور و شهوت و غضب حیوانیت، کارزار کربلا را به خیال خام پیروزی ترک کرده و برای تملق اربابان خود، سرهای بهترین بندگان خدا را برای طاغوت زمان پیش‌کش فرستادند. این در حالی است که زینب (س) به همراهی دخترکان مظلوم خیمه اباعبدالله در تکاپوی جهاد معرفت بخش در دو جبهه بودند

شام و کوفه موقعیت مناسب برای اقدامات زینب (س) بود. زینب (س) با طراحی دقیق در این دو جبهه وارد میدان مبارزه می‌شود و جهاد خود را در عرصه روایت‌گری و تبیین آغاز می‌کند و چنان بر فرق حکومت اموی می‌کوبد که طنین آن در همیشه تاریخ باقی می‌ماند. زینب (س) دختر اسدالله الغالب است و خوب می‌داند که برای زهر کردن لذت پیروزی ظاهری به کام سپاه کفر، باید با موقعیت سنجی و فرصت شناسی، بر تبلیغات دشمنی که مقهور شهوت و قدرت است، غلبه کند و به تنویر افکار عمومی در مورد فاجعه کربلا بپردازد. او مسیر کربلا به کوفه و شام را که نمایشگاه

عرضه دستاوردهای دروغین سپاه عبدالله بود به میدان مبارزه تبدیل کرد و انقلابی به عظمت انقلاب عاشورا را مدیریت و رهبری کرد و به عنوان تئوریسین و سخن‌گوی این نهضت، به انتقال پیام کربلا به مردم پرداخت. با این اقدام به تدریج سراسر دنیای اسلام از اهداف مستتر در قیام عاشورا آگاه شدند. مردم جاهل که در آغاز با تبلیغات سمی سران تزویر، اهل بیت رسول خدا(ص) را خارج از دین و دشمن حق می‌دانستند، سخنان زینب (س) در باب حقانیت آل رسول(ص) را با اشک حسرت و ندامت تایید می‌کردند. زینب سلام الله علیها در مدت چهل روز پس از شهادت امام حسین (ع) و یارانش و بلکه تا آخر حیات مبارکش، پیامبرگونه جریانی را رهبری کرد که فقط والاترین انسان‌های تاریخ بشریت توان آن را دارند. جریانی که تمدن ساز شد و هر روز ابعاد بیشتری از این تمدن ظهور می‌کند و به شهادت متخصصان و تاریخ دانان مسیری روشن و هموار را تا نابودی کاخ ظلم و استبداد در دنیا طی خواهد نمود.

۲-۲-۴. تبیین جایگاه امامت شیعه

امامت اصلی اعتقادی و کلامی است که پس از رحلت پیامبر اسلام با دخالت آگاهانه برخی از صحابه پیامبرش اسلام دچار چالش شد و با وجود اینکه پیامبر اسلام از آغازین روزهای رسالت الهی خویش بر این امر تأکید داشت و در موقعیتهای متعددی موضوع امامت را تبیین میکرد، اما پس از رحلت ایشان امت اسلامی جریان امامت را به انحراف کشانید و با طرح مسئله خلافت، جایگاه مهم و سرنوشت ساز امام در حکومت دینی مورد تعدی واقع شد(ر.ک. مصباح یزدی، ۱۳۹۳: ۲۹۶-۲۹۷، طباطبایی، ۱۳۹۱: ۱۷۱-۱۸۶). نزول آیه «يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ...»(مائده/۶۷)؛ ای پیامبر، آنچه از جانب پروردگارت به سوی تو نازل شده، ابلاغ کن؛ و اگر نکنی پیامش را نرسانده‌ای...، یعنی رسالت منهای ولایت همان رسالت منهای هدف است و اگر امت اسلامی با قرآن ناطق پیوندی نداشته باشد، تبلیغ به ثمر نمیرسد. لذا فرمود اگر قرآن ناطق و ممثل و هادیان واقعی امت اسلامی را به مردم معرفی نکردی، هدف نبوت را معرفی نکرده- ای(جوادی آملی، ۱۳۸۸: ج ۸/ ۳۳۹).

زینب (س) در طول چهل روز تا بازگشت به مدینه در آن فضای مسمومی که حکومت یزید از امام حسین علیه‌السلام و خاندان او به عنوان خروج کنندگان بر خلیفه رسول خدا(ص) یاد میکرد، معرفی دقیق و ویژه‌ای از امام و فرزندان او و خاندان عصمت و طهارت داشت. در آن روزگار جهل

و غفلت مردم به حدی بود که حتی تا زمان سقوط بنی امیه نمی‌دانستند رسول خدا(ص) جز بنی‌امیه خویشاوندان دیگری داشته‌است(قربانی، ۱۳۹۶: ۲۲۰). این شرایط ایجاب می‌کرد که زینب کبری(س) برای تبیین جایگاه ولایت و امامت و روشنگری در خصوص انحرافات که خلفای جور از جمله یزید در این مسئله عقیدتی ایجاد کرده‌اند، دست به کار شود(مجلسی، ۱۴۰۳-۱۴۱۳: ج ۴۵/ ۵۵) و به معرفی خاندان رسول خدا(ص) و جانشینان او در امر زعامت سیاسی، هدایت و رهبری جامعه اسلامی بپردازد تا هدف نبوت را تبیین کند. زینب(س) ترکش‌های حادثه بسیار تکان دهنده عاشورا را به بهترین و حکیمانه‌ترین وجه به سوی دشمن هدایت کرد و به این ترتیب از مقام و جایگاه الهی و رفیع خاندان رسول خدا(ص) دفاع نمود. زینب(س) در حفظ جان دو امام سجاد و امام باقر علیهما السلام نقش بسزایی داشت و شاید بتوان گفت اراده الهی بر این تعلق گرفت که تداوم سلسله جلیله امامت مرهون مجاهدت این بانوی استثنایی تاریخ تشیع باشد.

حضرت زینب(س) در شرایط بحرانی و طاقت‌فرسا، در حالی که خود سوگوارترین فرد از غافله ابی‌عبدالله(ع) بود و غمبارترین لحظات را می‌گذراند(ر.ک. ابن‌طاووس، بی‌تا: ۱۳۳). قریب هشتاد و چهار زن و کودک گرسنه، تشنه، عزادار و وحشت‌زده در دریای محاصره دشمن را آرام نمود و با حراست و مدیریت خیمه‌گاه آل‌الله، در کمال قدرت و مهارت آن را هدایت و حفظ و کنترل کرد و به سرمنزل مقصود رساند. زینب سلام الله علیها شکست ظاهری سپاه اباعبدالله(ع) در کربلا را به پیروزی قاطع و عزت‌مندانه تبدیل کرد و با ایستادگی خود، اسلام را حفظ کرد. این ایستادگی یک عامل مهم برای پایه گذاری تمدن اسلامی بود.

۳-۲-۴. تبیین معیارهای انسان عاشورایی

این اتفاق مهم در مواجهه زینب(س) با مردم کوفه رخ داد. در این موقعیت زینب(س) به معرفی رذیله خیانت و بزدلی می‌پردازد و مردم کوفه را خطاب قرار می‌دهد، اما در حقیقت برای همه جهانیان سخن می‌گوید تا نسبت خود با امام عصر خویش را بسنجند و خود را به معیارهای انسان تراز عاشورایی نزدیک کنند. خطبه زینب(س) در کوفه مختص به زمان و مکان خاص نیست و زینب(س) در این خطبه همه مردم جهان را خطاب قرار می‌دهد و با افشاگری خیانت‌ها و بزدلی‌های مردم کوفه، منفعت‌طلبی و دنیاپرستی مردم را تقبیح می‌کند. زینب(س) انسان تراز را برخوردار از ایمان حقیقی می‌داند و توجه می‌دهد که حيله‌گری، خیانت، خلف وعده، فریب، تقلب،

تملق، ریاکاری و نفاق، کینه‌توزی، حرمت شکنی و دیگر رذایل سبب شد کوفیان منافقانه دست از دامان امام حسین (ع) بردارند و به طمع ثروت و قدرت همه فضایل انسانی را در خود بشکنند و رو در روی شخصیتی قرار گیرند که رسول خدا(ص) او را سید جوانان اهل بهشت نامیده بود(این حدیث در کتب معتبر اهل سنت هم ذکر شده است. برای نمونه بنگرید به تحفه الاحوذی بشرح صحیح الترمذی، ج ۱۰، ص ۲۷۲).

زینب (س) در خطبه کوفه ماهیت بزدلانه و ریاکارانه مردم کوفه را به رخ آنها کشید و سستی ایمان و فریبکاری و نیرنگ آنها را یادآوری کرد. او در این خطبه به بیعتی اشاره می‌کند که مردم به واسطه مسلم بن عقیل با امام بسته بودند و برای یاری امام هم قسم شده بودند. از نظر او مردمی با چنین صفات نامبارک، ریشه‌های فاسدی دارند که هم دنیای خود و هم آخرت خود را تباه می‌کنند. مخاطب این اشارات زینب (س) نه تنها متوجه مردم کوفه بلکه متوجه همه انسانهای تاریخ است. بانوی کربلا در این خطبه یادآوری می‌کند هر مسلمانی در هر عصری مکلف است یاریگر حجت زمان خویش باشد.

۴-۲-۴. افشاگری در مورد فساد دستگاه حاکم

یکی از ویژگیهای زینب کبری(س) درک بالای او از وقایع و جریانهای پیرامون است. در کنار این موهبت الهی، او از علم و دانش هم برخوردار است و به فصاحت و زیبایی کلام نیز مجهز است. این سه ویژگی از او یک تحلیل‌گر چیره دست و نکته‌سنج ساخته است که می‌تواند با بیانی فاخر و در قالب مفاهیمی غنی و پرمغز، شرایط سیاسی و اجتماعی روز را برای مردم تبیین کند و اهداف شوم و اغراض مکارانه حکام زمان را که در طلب قدرت و ثروت از هیچ جنایتی دریغ نمی‌کنند بر ملا سازد..

یزید بن معاویه با برنامه ریزی قبلی قصد داشت بازماندگان اهل بیت (ع) از جمله زینب و امام زین العابدین سلام الله علیهما را در کاخ خود و در حضور افرادی که به کاخ دعوت کرده بود، رسوا سازد و تحقیر کند. اما این دو بزرگوار به مدد الهی با سخنان روشنگرانه خود ضمن یادآوری و حفظ عزت و کرامت اهل بیت رسول خدا(ص) و معرفی جایگاه سیاسی و معنوی ایشان، به افشای ماهیت خبائثت بار بنی‌امیه و اخلاف ایشان پرداختند و جریان انحرافی بنی‌امیه و حاکمان اموی را تحلیل کردند و نقاب از چهره پلید یزید و اطرافیان او برداشتند.

زینب سلام الله علیها اسطوره عزت بود و در خطبه خود در کاخ یزید توهم باطل یزید در به استیصال کشاندن او و همراهانش را نابود کرد و بی تابی خود و بازماندگان شهدای کربلا را ناشی از سوز سینه و داغ جگر سوزی دانست که دست جنایتکار یزید بن معاویه و گرگ صفتان همراه با او عامل آن بود (ابن طاووس، بی تا: ۱۸۵). زینب کبری (س) به یزید هشدار داد که با اقدامات سفاکانه او نه تنها نام حسین بن علی و داستان جانبازی و رشادت خاندان پاک رسالت و امامت هرگز از روزگار محو نخواهد شد، بلکه بسیار پرشورتر بر صفحه تاریخ حک خواهد شد. سخنان شورمندانه زینب (س) را می توان در چند محور خلاصه کرد:

اولین محور سخنان او، حمد و سپاس خداوند متعال و یادآوری حاکمیت، سلطنت و قاهریت او بر همه نظام عالم و بر همه جریانهای آن (همان: ۱۸۱) و اعتراف به عظمت و شأن الهی اهل بیت رسول خدا (ص) است. بانوی کربلا در عین اینکه بر عبد بودن و بنده خدا بودن همگان تاکید دارد، از درجات والای بندگی خاندان پیامبر (ص) سخن می راند (همان: ۱۸۳-۱۸۴) و بر اراده الهی بر همه ارکان هستی تاکید می کند و هیچ اتفاقی را بدون حکمت و مصلحت نمی داند.

غصب حکومت الهی توسط بنی امیه و خلف ناصالح آنها؛ یعنی یزید بن معاویه، دیگر محوری است که توسط زینب (س) از آن پرده برداری می شود. سخنی که ادعای باطل و غلط یزید در معرفی خود به عنوان خلیفه الرسول را فاش نموده و اصل و اساس حکومت او را زیر سوال می برد و افکار عمومی را متحیر می سازد. زینب (س) با اشاره به سنت قرآنی امهال و حکمت خدا در مهلت دادن به ظالمین (همان: ۱۸۲)، به این ابهام مردم حاضر در کاخ سیاه یزید و همه مردم جهان پاسخ می دهد که اگر حکومت یزید غاصبانه و ناحق است، چرا اراده خدا بر نابودی او تعلق نمی گیرد؟

بی تردید حاکمیت یزید نوع جدیدی از حاکمیت طاغوت و فراعنه بود. یزید مستبدانه و مستکبرانه خود را اولی الامر می دانست، و ندای «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» را به بیانی دیگر سر می داد. او در پی محکم کردن پایه های حکومت خود بود و همانند اسلافش حقد و کینه بدریه و حنینیه از خاندان عصمت و طهارت داشت و چه فرصت مغتنمی بهتر از عاشورا وجود داشت تا بتواند انتقام پدران خود را از خاندان مطهر علی (ع) بگیرد؟ زینب (س) در محور بعدی سخنان خود به حقد و کینه یزیدیان اشاره کرد و واقعه عاشورا را فرصتی برای گرفتن انتقام بنی امیه از فرزندان مطهر رسول

خدا(ص) دانست(همان: ۱۸۳) که قصد داشتند آن را با قتل امام علیه‌السلام و هتک حرمت بانوان حرم حسینی و آواره ساختن ایشان در انظار نامحرمان عملی سازند. و سرانجام زینب (س) در محور آخر به پیش بینی فرجام سخت و هولناک یزید و طمع پیشگانی که با او در ریختن خون حسین بن علی هم‌پیمان شدند، پرداخت و وعده الهی بر تعذیب ستمگران و ظالمان نسبت به حق آل محمد(ص) را یادآوری کرد(همان: ۱۸۴).

۳-۴. نتایج کوتاه مدت جهاد چهل روزهی زینب (س)

زینب (س) و کاروان بازماندگان عاشورایی پس از چهل روز، از شام به کربلا بازگردانده شدند و اولین زیارت اربعین شهدای والامقام کربلا را با سوز و گدازی آتشین برگزار کردند. این بازگشت که معنای حقیقی اربعین؛ یعنی تمام شدن و به کمال رسیدن را تجلی می‌کرد، حاوی نوید پیروزی غرور آفرین کاروان آزادگان به رهبری زینب سلام علیها و پس از چهل روز مبارزه بود و همگان را به زبونی و شکست صولت و قدرت سپاه عبدالله و نجات و پیروزی سپاه حسین بن علی(ع) معترف ساخت. مجاهدتها، افشاگری‌ها و سخنرانی‌های زینب کبری(س) و امام سجاد علیهما السلام در سفر به کوفه و شام چنان تاثیر گذار بود که هیمنه و قدرت دروغین یزید را نابود کرد و سبب شد دشمنی که دلخراش‌ترین و بیرحمانه‌ترین جنایتها را در روز عاشورا مقابل دیدگان کودکان و بانوان حرم امام(ع) مرتکب شده بود، در بازگشت از شام و سفر اربعین، زبوانه رفتاری متفاوت را پیشه کند. یزید مسئولیت کاروان را به نعمان بن بشیر سپرده بود که نسبت به اهل بیت (ع) تواضع بیشتری داشت و دستور داد بانوان را محترمانه مشایعت کنند و به دلخواه ایشان توقف و حرکت نمایند. این تغییر موضع یزید اولین دستاورد ارزشمند تلاشهای فداکارانه زینب (س) در سفر به شام و کوفه بود که در همان سال ۶۱ هجری قمری محقق شد. اما دستاورد بسیار مهم و جهانی این اتفاق بر خلاف دستاورد اول که منحصر به تاریخ معینی است، تاثیرات چشمگیر آن در جریان تاریخ پس از عاشورای سال ۶۱ تا به امروز است که باروری و ثمردهی درخت تمدن اسلامی را در پی دارد.

۴-۴. اربعین؛ جریان تمدن ساز

زینب (س) در اربعین از روح تفکر شیعه و در معیاری بزرگتر، از روح حقیقی اسلام دفاع کرد و جامعه اسلامی را از انحراف نجات داد. اگر حضور زینب (س) و رشادتها و روشننگری‌های او

نبود، ظلم در مفهوم عدالت، حیوان‌صفتی به جای انسانیت و قساوت و بی‌رحمی در مفهوم مروت خانه میکرد و شعاع حرکت تمدن ساز حسین بن علی و همه یاران و اهل بیت (ع) او زیر خرواری از فریب و نیرنگ و دنیا طلبی و شهوت پراکنی خاموش می‌ماند.

آثار و پیامدهای تاریخی و ماندگار سخنان و اقدامات بانوی کربلا در محرم و صفر سال ۱۳۶۱ هجری قمری، سبب شد در اربعین شهدای کربلا، پیروزی سپاه نور بر ظلمت یزید به امضای همگان برسد و شکوه و حشمت و حقانیت اهل بیت رسول خدا(ص) بر افکار مردم کوفه سایه افکند و به تدریج با عبور از جغرافیای عراق، مرزهای زمان و مکان را در نوردد و بر افکار مسلمانان در سده‌های بعد چیره شود. اربعین سبب شد تمدن نوپای اسلامی که از زمان بعثت پیامبر اسلام(ص) پا گرفته بود، در مسیر الهی خود قرار گیرد و هر چند در سالها و قرنهای بعد، حکومت عباسیان تلاش کردند مظاهر شیعی را با به شهادت رساندن ائمه شیعه نابود کنند(طباطبایی، ۱۳۹۱: ۵۵-۵۸)، اما روزنه امید شیعیان برای تحقق وعده الهی در حاکمیت صالحان از بین نرود و همچنان قلوب آنها را آرام و منور نگاه دارد تا جایی که جریان اربعین به تدریج و علی‌رغم وجود موانع پیش‌گفته در طول تاریخ به یکی از شعائر ویژه و خاص شیعه تبدیل شد، به گونه‌ای که هرگز نمی‌توان نظیر آن را در میان دیگر ملل یافت. حتی شیعیان برای دیگر حضرات معصومین از پیامبر اسلام(ص) تا حضرت امام حسن عسکری(ع)، به اقامه چنین مراسمی نمی‌پردازند. این در حالی است که مظلومیت این بزرگواران نیز محرز و ثابت شده است و این امر نشان دهنده عظمت فوق العاده و ماهیت عظیم جریان عاشورا است. پاسداشت اربعین اباعبدالله الحسین (ع) و احیای این سنت شیعی به اندازه‌ای مهم و قابل توجه است که حضرت امام صادق علیه‌السلام زیارت اربعین را علامت ایمان و شعار شیعه می‌داند و در روایتی می‌فرماید: «عَلَامَاتُ الْمُؤْمِنِ خَمْسٌ: صَلَوَاتُ إِحْدَى وَخَمْسِينَ، وَ زِيَارَةُ الْأَرْبَعِينَ، وَ التَّخْتُمُ بِالْيَمِينِ، وَ تَعْفِيرُ الْجَبِينِ، وَ الْجَهْرُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» (ابن ابی جمهور، ۱۴۰۳ق: ج ۴ / ۳۷)؛ نشانه‌های مؤمن پنج چیز است: اول: نماز پنجاه و یک رکعت، زیارة اربعین حضرت سید الشهداء علیه السلام، انگشتر در دست راست نمودن، پیشانی بر خاک گذاردن، بلند گفتن بسم الله الرحمن الرحيم در نمازهای جهریه. طبق روایت فوق زیارت حضرت سید الشهداء در روز اربعین از مختصات شیعه می‌باشد، و امام صادق علیه السلام آن را بعنوان شعار و علامت شیعه بیان فرموده‌اند.

تأثیرات شگرف سخنان زینب (س) پس از روز واقعه و تأکیدات ائمه علیهم السلام بر برپایی زیارت اربعین سبب شده امروز حضور در گردهمایی اربعین از یک سنت مذهبی به یک فرهنگ سترگ جهانی تبدیل شود و با پشت سر نهادن مرزهای سرزمینی، دینی، قومی و ملیتی به عنوان نمادی برای مبارزه با ظلم شناخته شود. شکوه اربعین در سالهای اخیر نماینده این است که قیام اباعبدالله (علیه السلام) تنها در عاشورا منحصر نماند، بلکه اثرات تاریخ ساز خون سرخ اباعبدالله الحسین و همه یاران و هم‌زمانش، حصار تنگ زمان و مکان را در هم شکسته و در قلب زخمی و رنجور تاریخ جریان پیدا کرده و تحقق عینی شعار «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» را نوید میدهد و همانگونه که حسین بن علی (علیه السلام) هدف خود را احیاء دین و شریعت پیامبر گرامی اسلام (ص) معرفی نمود، اربعین نیز نوید بخش تحقق و استمرار سیره پسر علی بن ابیطالب در مبارزه با ظلم و آزادی خواهی است. اربعین نقطه‌ی وصل میان قائم عاشورا تا حکومت حضرت حجت (عجل الله تعالی فرجه) و نقطه‌ی اتصال گذشته‌ی تاریخ به آینده‌ی آن است.

نتیجه

این پژوهش تلاش کرد تأثیر مجاهدتهای حضرت زینب (س) را در مدت چهل روز پس از واقعه کربلا در تمدن سازی اسلامی بررسی کند. یافته‌ها نشان داد حضرت زینب (س) نقش مهمی در انتقال پیام کربلا به نسلهای بعد دارد و ایام چهل روزه پس از شهادت اباعبدالله الحسین و دیگر شهدای روز عاشورا، اساسی ترین بازه زمانی برای تأثیرگذارترین آموزه‌های اعتقادی و سیاسی شیعی است که زینب سلام الله علیها از این مدت به بهترین وجه استفاده نمود و با وجود تألمات روحی شدیدی که پس از واقعه کربلا داشت و علیرغم مسئولیت سنگینی که در قبال حفظ سلامتی روحی و جسمی کودکان و زنان داغدیده و دو امام بزرگوار حاضر در جریانات بر عهده داشت، رسالت تبیینی و روایتگری خویش را در نهایت کمال انجام داد و سبب شد برای همه مردم آن عصر و پس از آن تا به امروز، اربعین تجلی‌گر پیروزی حقیقی خاندان عصمت و طهارت بر ظلم و استکبار تلقی شود و عناصر مهم جریان اربعین به عنوان مهمترین ارکان تمدن سازی اسلامی در تاریخ اسلام نقش مهمی ایفا کند. عناصری چون مبارزه با ظلم، تدبیر و مدیریت جهادی و شیعی، شجاعت در بیان و دفاع از حق، افشاگری ظلم ظالمان، رأفت و رحمت در مواجهه با یاوران حق، شدت و غلظت در مقابله با جریان طاغوت و کفر، خستگی ناپذیری در دفاع از مظلوم و مبارزه با

ظلم و ظالم. امروز یادواره‌های اربعین در تمامی تاریخ گذشته تا امروز بازآفرینی، یادآوری و احیای تفکر حقیقی به یاد مانده از قیام فرزند رسول خدا(ص) و اصحاب اوست که با مجاهدتهای زینب کبری سلام الله علیها حفظ شد و جریان آن به نسلهای بعد منتقل شد. یادواره اربعین به مثابه قلب است که خون سرخ ابی عبدالله(ع) را در رگهای تاریخ به حرکت در میاورد و پیشران حرکت تمدن باشکوه اسلامی است تا با قیام حضرت ولیعصر(عج) که آخرین امام از سلاله حسین بن علی(ع) است، حکومت جهانی به صاحبان اصلی آن؛ یعنی مستضعفان و صالحان بازگردد. یادواره های اربعین تلاش مداومی است برای یاری و پشتیبانی از ولایت شیعه تا رسیدن به حکومت عدل الهی و حاکمیت آخرین امام از سلسله پاک ائمه شیعه علیهم السلام.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن طاووس، علی بن موسی، فهری زنجانی، احمد (بی تا)، *اللهوف علی قتلی الطفوف*، تهران: انتشارات جهان.
۲. ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین (۱۴۰۳ق.)، *عوالی اللثالی*، ج ۴، قم: موسسه سیدالشهدا.
۳. انصاریان، حسین (۱۳۸۸ش.)، *نگاهی به مقام حضرت زینب سلام الله علیها*، قم: العرفان.
۴. پهلوان، چنگیز (۱۳۸۸ش.)، *فرهنگ و تمدن*، تهران: نشر نی.
۵. ترمذی، محمد بن عیسی (بی تا)، *تحفه الأحوذی بشرح جامع الترمذی*، شارح: محمد مبارکفوری، مصحح: عبداللطیف، عبدالوهاب، عثمان، عبدالرحمن محمد، بی جا: دار الفکر.
۶. جعفری، محمدتقی (۱۳۶۲ش.)، *ترجمه و تفسیر نهج البلاغه*، ج ۵، تهران: فرهنگ اسلامی.
۷. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸ش.)، *تفسیر موضوعی*، ج ۱۷ و ۸، قم: مرکز نشر اسراء.
۸. خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۴ش.)، *کلام نوین اسلامی*، ج ۳، قم: انتشارات تعلیم و تربیت اسلامی.
۹. خمینی، روح الله (۱۳۸۹ش.)، *صحیفه امام*، ج ۵، ص ۲۰۴، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۱۰. خواجه‌یوان، محمدکاظم (۱۳۷۶ش.)، *تاریخ تشیع*، مشهد: جهاد دانشگاهی مشهد.
۱۱. رسولی، هاشم (بی تا)، *زینب عقیده بنی هاشم*، تهران: نشر مشعر.

۱۲. رضایی آدریانی، محمد (بی‌تا)، *درآمدی بر چیستی و چرایی حماسه عظیم اربعین حسینی*، قم: اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه.
۱۳. صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۲ش.)، *مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی*، چاپ ششم، تهران: ققنوس.
۱۴. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۹۱ش.)، *شیعه در اسلام*، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۵. طبرسی، احمد بن علی (۱۳۸۰ش.)، *الاحتجاج*، ج ۲، اشراف: جعفر سبحانی تبریزی، قم: انتشارات اسوه.
۱۶. حسینی طهرانی، محمد محسن (۱۴۲۶ق.)، *اربعین در فرهنگ شیعه*، قم: عرش اندیشه.
۱۷. العبدہ محمد (۲۰۰۹م.)، *نصوص مختاره من مقدمه ابن خلدون*، ج ۱، قاهره: مرکز الرساله للدراسات و النصوص الانسانیه.
۱۸. قربانی، قدرت الله (۱۳۹۶ش.)، *عقلانیت شیعی و نهضت عاشورا*، ایلام: نشر ریسمان.
۱۹. قمی، عباس بن محمد رضا (۱۳۸۸ش.)، *مفاتیح الجنان*، مترجم: حسین انصاریان، قم: دار العرفان
۲۰. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳-۱۴۱۳ق.)، *بحار الانوار*، ج ۴۵، گردآورنده علی اکبر غفاری و دیگران، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۱. مقرر، عبدالرزاق (۱۴۲۶ق.)، *مقتل الحسین*، بیروت: مؤسسه الخرسان للمطبوعات.
۲۲. نقدی، جعفر (۱۳۶۲)، *زینب الكبرى بنت الإمام أميرالمؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام*، قم: نشر الشریف الرضی.
۲۳. نوری، حسین بن محمدتقی (۱۴۰۸-۱۴۲۹ق.)، *مستدرک الوسائل*، بیروت: مؤسسه آل البيت (ع) لإحياء التراث.

سایتها

۱. سایت حضرت آیت‌الله خامنه‌ای؛ *Khamenei.ir* تاریخ مراجعه از ۱۰ الی ۱۵ مرداد ۱۴۰۲.